

Passend onderwijsaanbod voor rekenen

Het driestappenplan van STAP

Om het rekenonderwijs passend te maken voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, moeten leerkrachten vaak heel gericht aan bepaalde rekendoelen werken. Soms stel je als leerkracht prioriteiten in de doelen die aan de orde zijn, soms keer je terug naar doelen die veel eerder aan de orde kwamen. De Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) heeft een stappenplan ontwikkeld dat helpt bij het kiezen van en gericht werken aan rekendoelen. Dit stappenplan is uitgewerkt in het digitale instrument STAP (SLO Tool Arrangements Plannen).

Els Schram en Annette van der Laan

zijn beiden leerplanontwikkelaars bij SLO, voor onder andere primair en speciaal onderwijs

Een leerkracht die rekenles geeft, houdt rekening met verschillen tussen leerlingen. Leerlingen verschillen onder andere in het rekenniveau dat ze op een bepaald moment hebben, in het tempo waarin ze zich nieuwe leerstof eigen kunnen maken, in motivatie en zelfvertrouwen waarmee ze nieuwe opdrachten benaderen, in leerstijl, in gedrag en in de mate van ondersteuning die ze nodig hebben. Met de invoering van passend onderwijs staan scholen – nog meer dan voorheen – voor de opdracht om rekening te houden met deze verschillen.

Omgaan met verschillen

In de eerste plaats stemmen leerkrachten het pedagogisch-didactisch handelen af op de leerlingen. De principes van handelingsgericht werken en de '1-zorgroute' leveren daar goede bouwstenen voor. Het groepsplan, waarin de leerkracht aangeeft welke doelen met welke subgroep worden nagestreefd en welke leerinhouden en leeractiviteiten daarbij horen, legt een basis voor het omgaan met verschillen in de klas.

Voor leerlingen bij wie de rekenontwikkeling niet naar verwachting verloopt, zal de leerkracht het onderwijs in de eerste plaats intensiveren door het inzetten van verlengde instruc-

tie, ondersteunende materialen en extra leertijd. Als deze maatregelen onvoldoende effect hebben, zal zij soms heel gericht met de leerling aan bepaalde doelen werken. Hiervoor moet de leerkracht inzicht hebben in de leerlijnen en in de passende vormen van instructie en ondersteuning bij rekenen en wiskunde. Het prioriteren of eventueel weglaten van doelen kan consequenties hebben voor het wel of niet bereiken van de referentieniveaus (minimaal referentieniveau 1F en zo mogelijk niveau 1S (zie het kader *Referentieniveaus* hieronder), en daarmee voor de doorstroommogelijkheden van leerlingen. Als leerkracht kun je alleen doelen weglaten als helder is op welk niveau de leerling dan zal uitkomen. Het moet duidelijk zijn welk niveau op korte termijn (bijvoorbeeld uitgedrukt in een vaardigheidsscore) wordt nagestreefd, en welk niveau op langere termijn. Het laatste kan bij leerlingen in de bovenbouw worden gekoppeld aan een referentieniveau. Dit vraagt om zorgvuldige afwegingen, die de leerkracht bij voorkeur samen met de intern begeleider of reken-specialist maakt. Ook het koppelen van inhouden en leeractiviteiten aan de gekozen doelen stelt leerkrachten voor een opgave. Gebleken is dat er veel onzekerheid in scholen is rondom het maken van deze keuzes.

Op scholen heerst soms **onzekerheid** over het creëren van het meest passende aanbod. Met het webgebaseerde programma STAP kan een school stap voor stap een passend rekenarrangement opstellen.



Twan Wiermans Fotografie

Referentieniveaus

Scholen zijn sinds 1 augustus 2010 wettelijk verplicht de referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen in het onderwijsaanbod als uitgangspunt te nemen. De referentieniveaus beschrijven welke basiskennis en -vaardigheden de leerlingen op een bepaald moment moeten beheersen. Voor het basisonderwijs zijn er twee niveaus omschreven. Het is de bedoeling dat zo veel mogelijk leerlingen aan het einde van de basisschool het streefniveau 1S of hoger halen, maar in elk geval het fundamentele niveau 1F.

zeggen dat er gericht wordt gewerkt aan cruciale doelen die in principe leiden tot minimaal referentieniveau 1F;

- leidt tot tevredenheid bij alle betrokkenen: leerling, leerkracht, ouders en intern begeleider;
- in overeenstemming is met de competenties van de betrokkenen;
- afgestemd is op kenmerken van de groep.

Stap voor stap

Om te komen tot een passend rekenarrangement, moet de leerkracht drie stappen – met elk een aantal substappen – doorlopen (zie afbeelding 1).

*voor elke leerling
kun je een passend
onderwijsaanbod
voor rekenen
samenstellen*

Passend rekenarrangement

Om de onzekerheid bij het maken van keuzes voor een arrangement weg te nemen, heeft de SLO een stappenplan ontwikkeld waarmee de school systematisch tot keuzes van doelen, inhoud en leeractiviteiten kan komen. Dit leidt tot een rekenarrangement dat kan worden opgenomen in het groepsplan, het individueel plan of het ontwikkelingsperspectief.

Een rekenarrangement is passend als het:

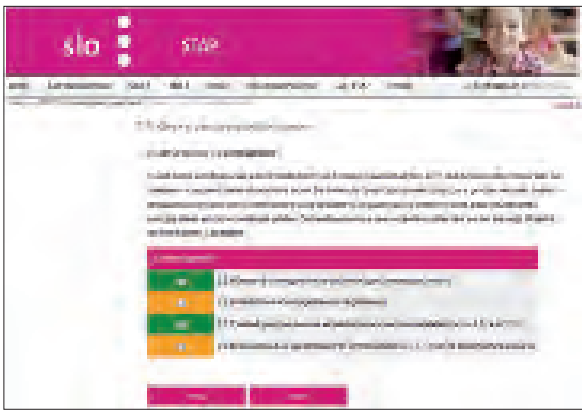
- aansluit op de onderwijsbehoeften van de leerling op inhoudelijk, pedagogisch en didactisch gebied;
- leidt tot optimale leeropbrengsten: dat wil

De eerste stap is het in kaart brengen van de onderwijsbehoeften.

Welke pedagogische behoeften heeft de leerling? Is er bijvoorbeeld behoefte aan begeleiding bij het zelfstandig werken of bij het vragen om hulp? Ook inventariseert de leerkracht de didactische behoeften. Heeft de leerling bijvoorbeeld hulp nodig bij het afwisselend werken met en zonder rekenmaterialen? Het webgebaseerde programma STAP geeft tips hoe de leerkracht aan al dit soort substappen kan werken.



afbeelding 1: een passend arrangement in drie stappen



afbeelding 2: de kleurtjes geven aan welke doelen eventueel kunnen worden weggelaten



afbeelding 3: op welk vlak heeft de leerkracht ondersteuning nodig en hoe kan de school hierin voorzien?

In de tweede stap stelt de leerkracht het rekenarrangement op, gebaseerd op suggesties voor zowel niet-methodegebonden als methodegebonden leeractiviteiten. In de tabel hieronder belichten

we de substappen van deze tweede stap.

In de derde stap wordt het uitgevoerde arrangement geëvalueerd. Waartoe heeft het arrangement geleid? Hebben de leerlingen voldoende baat gehad bij de interventie? Daarnaast is er een module 'Ondersteuningsbehoefte

leerkracht': op basis van de competenties van leerkrachten en de kenmerken van de groep worden er verschillende mogelijkheden ge-

toond om in de ondersteuningsbehoefte van de leerkracht te voorzien. De IB'er doorloopt de stappen samen met de groepsleerkracht. Vragen die bijvoorbeeld aan bod komen, zijn: 'Voelt de leerkracht zich voldoende competent om het onderwijs af te stemmen op zowel de didactische als pedagogische onderwijsbehoeften van de leerling?' en 'Op welk vlak heeft de leerkracht ondersteuning nodig en hoe kan de school hierin voorzien?' (zie afbeelding 3).

Voorbeelden van tips aan de leerkracht in STAP

Didactische tips bij het werken met leerlingen die moeite hebben met het afwisselend werken met en zonder materialen:

- Bied niet te veel materialen tegelijk aan.
- Laat de leerling eerst zelf kiezen met welk hulpmiddel hij wil werken.
- Bied hulpmiddelen aan totdat de leerling de concepten goed beheerst, ga daarna door met het leren loslaten van het hulpmiddel.

Tips bij het werken aan het doel 'Getallen tot 1000 samenstellen (met geld als ondersteuning)':

- Als duidelijk is voor de leerling waarom het handig is te structureren met groepen van 100 en groepjes van 10, kun je de overstap maken naar het werken met geld. Laat de leerlingen bedragen neerleggen met briefjes van 100 en 10 euro en met losse euromunten.
- Doe ook het omgekeerde: haal je portemonnee tevoorschijn – of gebruik een doosje met namaakgeld – en laat de leerling tellen hoeveel erin zit.
- Zorg voor een portemonnee gevuld met een grote hoeveelheid (nep)geld. Vertel dat je graag een nieuw fototoestel wilt kopen, maar dat het toestel dat je wilt kopen wel 178 euro kost. Heb je genoeg geld in de portemonnee om cash te kunnen betalen? Laat de leerling het geld in de portemonnee tellen.

Step 2: Opstellen van een passend rekenarrangement	
2.1 Bepalen van uitstroombestemming naar voortgezet onderwijs van de leerling	Dit is vooral aan de orde bij leerlingen in de bovenbouw en leerlingen met een ontwikkelingsperspectief. Wanneer je als leerkracht nog niet weet wat een passende uitstroombestemming is, sla je deze stap over en ga je ervan uit dat de leerling minimaal referentieniveau 1F zal bereiken.
2.2 Kiezen van een leerroute	In principe zal dit de leerroute zijn die leidt naar referentieniveau 1F. Alleen voor leerlingen bij wie duidelijk is dat dit niet haalbaar is, zoals leerlingen met een ontwikkelingsperspectief, kan een andere, aangepaste leerroute wenselijk zijn. Deze stap is vooral aan de orde bij leerlingen in de bovenbouw. Voor jongere leerlingen is het vaak nog niet duidelijk welk eindniveau haalbaar is.
2.3 Kiezen van rekenonderdeel	Je kiest een van de vier rekendomeinen (Getallen, Verhoudingen, Meten en meetkunde of Verbanden) en vervolgens een of meer subonderdelen waaraan je de komende tijd gaat werken, bijvoorbeeld 'Optellen en aftrekken tot 100'.
2.4 Kiezen van inhoudelijke doelen	Je bepaalt aan welke doelen je gaat werken. Als je voor een aangepaste leerroute hebt gekozen, geeft het programma met kleurtjes aan welke doelen eventueel kunnen worden weggelaten (zie afbeelding 2).
2.5 Inzetten van niet-methodegebonden leeractiviteiten	Je zet passende leeractiviteiten in bij de doelen. De instructie is cruciaal. STAP geeft aan hoe deze eruit kan zien en hoe je daarbij ondersteunende rekenmaterialen kunt inzetten.
2.6 Inzetten van methodegebonden leeractiviteiten	Je kiest leeractiviteiten uit de methode die aansluiten bij de gekozen doelen.
2.7 Organisatie op maat maken	Je geeft aan hoe je de leeractiviteiten de komende periode organiseert en wie daarbij betrokken zijn.

substappen van stap 2

Het is juist de samenwerking tussen leerkracht en IB'er die kan leiden tot reflectie op de onderwijsbehoeften en op het al dan niet passend zijn van het onderwijsarrangement. Het instrument kan ook worden gebruikt door individuele personen, maar dit doet afbreuk aan de reflectie die beoogd wordt. Daarbij dient de verantwoordelijkheid voor het plannen en ontwerpen van onderwijsarrangementen niet bij één persoon te liggen. Samenwerking op dit terrein kan bijdragen aan de collegialiteit en professionaliteit van betrokkenen in de school.

Drie leerroutes

Binnen STAP wordt uitgegaan van drie leerroutes. De SLO ontwikkelt op dit moment, binnen het project *Passende perspectieven*, uitwerkingen van de referentieniveaus voor zorgleerlingen. Daarbij worden globaal drie leerroutes onderscheiden:

- **leerroute 1:** voor leerlingen met een taal- en/of rekenachterstand die het fundamentele niveau (1F) alleen kunnen halen met extra inspanning, aanpassingen of hulpmiddelen;
- **leerroute 2:** voor leerlingen met ernstigere problematiek die onderdelen van het fundamentele niveau (1F) kunnen halen;
- **leerroute 3:** voor leerlingen die niveau 1F niet of nauwelijks kunnen halen, maar met extra inspanningen misschien wel verder kunnen komen dan nu het geval is.

Ervaringen

STAP wordt op dit moment door verschillende scholen getest. Joke Brouwers, IB'er op de St. Willibrordusschool in Buitenkaag, is een van de gebruikers: 'Ik ben vanaf het begin bij de ontwikkeling van STAP betrokken geweest en heb dus goed kunnen meedenken over alle stappen. Ik heb inmiddels voor verschillende leerlingen in de school een rekenarrangement met STAP gemaakt. Voor een groepje leerlingen in groep 4 heb ik een arrangement gemaakt om een periode gericht aan doelen met betrekking tot het "Aftrekken onder de 100" te werken. Voor een leerling in groep 7 vervaardigde ik een individueel arrangement, gebaseerd op een van de leerroutes van STAP. Het is heel handig dat je voor verschillende rekenonderdelen doelen kunt aanvinken en daar dan meteen suggesties voor leeractiviteiten bij krijgt. Ook met de pedagogische



Human Touch Photography

en didactische tips ben ik blij. Als je de stappen hebt doorlopen, krijg je uiteindelijk een mooi overzicht van alle doelen, leeractiviteiten en tips. Dat overzicht print ik en gebruik ik bij zowel de groepsplanning als voor individuele handelingsplannen.'

De uitkomsten van de testfase worden benut om het digitale instrument verder te optimaliseren. ●

Leerlingen verschillen van elkaar, bijvoorbeeld in het rekenniveau dat ze op een bepaald moment hebben

MEER WETEN?

- Geïnteresseerd geraakt en kennis maken met STAP? Meld je aan via www.slo.nl/stap. STAP is kosteloos te gebruiken.
- Voor meer informatie kun je terecht bij Els Schram, projectleider STAP en leerplanontwikkelaar speciaal onderwijs bij de SLO (e.schram@slo.nl).
- Voor meer informatie over het project *Passende perspectieven* kun je terecht bij Nina Boswinkel (n.boswinkel@slo.nl).